
Biblioteka „SAVREMENA PROZA” 30

Irvin Jalom

KAD JE NIČE PLAKAO

Naslov originala:
Irvin D. Yalom, *When Nietzsche Wept*
Harper Perennial Publishers, 1992

Urednik
Ilija Marić

IRVIN JALOM

KAD JE NIČE PLAKAO

Prevela s engleskog
Olivera Živanović

BEOGRAD
2001.

Biblioteka „SAVREMENA PROZA”

Irvin D. Jalom
KAD JE NIČE PLAKAO

Izdavač
Izdavačka kuća ΠΛΑΤΩ
Akademski plato br. 1
Beograd, tel. 011/639-121
office@plato.co.yu
www.plato.co.yu

Za izdavača
Branislav Gojković, direktor

Urednik
Ilija Marić

Tehnički urednik
Mihailo Pendo

Lektor i korektor
Tatjana Korićanac

Slog i prelom
Goran Skakić

Štampa
Štamparija ΠΛΑΤΩ

Tiraž
500

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

821.111(73)-312.6

ЈАЛОМ, Ирвин

Kad je Niče plakao / Irvin D. Jalom ; prevela s engleskog Olivera Živanović. – Beograd : Plato, 2001 (Beograd : ΠΛΑΤΩ). – 381 str. ; 21 cm. – (Biblioteka „Savremena proza” / [Plato] ; 30)

Prevod dela: When Nietzsche Wept / Irvin D. Jalom
– Tiraž 500.

ISBN 86-447-0042-1

COBISS-ID 95208204

Prvo poglavlje

Zvona San Salvatorea probiše se u sanjarenje Jozefa Brojera. Izvukao je težak zlatan časovnik iz džepa prsluka: devet sati. Još jednom pročita malu, srebrom obrublenu kartu, koju je primio prethodnog dana.

21. oktobar 1882.

Doktore Brojer,

Moram da Vas vidim zbog vrlo hitnog slučaja. Budućnost nemačke filozofije je u opasnosti. Nadimo se sutra ujutru u devet sati u kafeu Sorento

Lu Salomé

Kakva drskost! Godinama nije doživio da mu se neko obrati tako arogantno. Nije poznao nikakvu Lu Salomé. Nikakve adrese nije bilo na koverti. Nikakvog načina da se toj osobi saopšti kako devet sati nije pogodno vreme, da Frau Brojer neće biti oduševljena da doručkuje sama, da je dr Brojer na odmoru i da ga „hitni slučajevi” ne zanimaju – u Veneciju je upravo i došao da bi pobjegao od hitnih slučajeva.

Pa ipak eto ga tu, u kafeu Sorento, u devet sati, kako proučava ljude oko sebe pitajući se ko bi od njih mogla biti ta nametljiva Lu Salomé.

„Još kafe, gospodine?”

Brojer klimnu glavom konobaru, dečaku od trinaest ili četrnaest godina, vlažne crne kose zalizane unazad. Koliko dugo je sanjario? Ponovo pogleda na sat. Još deset minuta straćenog života. I straćenog na šta? Kao i obično sanjario je o Berti, lepoj Berti koja mu je bila pacijent poslednje dve godine. Prizvao je njen zadirkujući glas: „Doktore Brojer, zašto me se toliko plašite?” Sećao se njenih reči kada joj je saopštio da više neće biti njen doktor: „Čekaću. Vi ćete uvek biti jedini čovek u mom životu”.

Prekora sebe: „Za ime boga, prekini! Prestani da misliš! Otvori oči! Progledaj! Pusti svet da uđe!”

Podigao je šolju udišući aromu jake kafe zajedno sa hladnim oktobarskim venecijanskim vazduhom. Okrenuo se i pogledao unaokolo. Ostali stolovi kafea Sorento bili su puni ljudi koji su doručkovali – uglavnom turista i uglavnom starijih. Nekoliko njih je držalo novine u jednoj, a šolje s kafom u drugoj ruci. Iza stolova su lebdeli i obrušavali se čelično plavi oblaci golubova. Mirne vode Velikog kanala, koje su u svom svetlucanju odražavale raskošne palate poređane duž njegovih obala, remetilo je jedino talasanje jedne ploveće gondole. Ostale gondole su još uvek spavale, privezane za vijugave motke što su nahereno štrčale po kanalu kao koplja slučajno bačena od strane neke džinovske ruke.

„Da, tako je – pogledaj oko sebe, budalo!” Brojer reče sebi: „Veneciju dolaze da vide ljudi iz celog sveta – ljudi koji odbijaju da umru pre nego što ih blagoslovi ova lepota”.

„Koliko sam od života propustio”, zapita se, „samo zbog toga što nisam uspevao da gledam? Ili sam gledao, a nisam video?” Juče je čitav sat proveo u samotnoj šetnji oko ostrva Murano, a na kraju tog sata – ništa viđeno, ništa zapamćeno. Nijedna slika nije prenetna od retine do korteksa. Sva njegova pažnja bila je zaokupljena mislima o Berti: o njenom očaravajućem osmehu, očima koje obožavaju, dodiru

toplog tela punog poverenja i njenom ubrzanom disanju dok ju je pregledao ili masirao. Takvi prizori imaju moć – svoj sopstveni život; kad god bi bio neoprezan navirali bi u njegov um i okupirali njegovu maštu. Da li će ovo zauvek biti moj usud, pitao se. Zar sam predodređen da budem puka pozornica na kojoj se večno odigrava drama sećanja na Bertu?

Neko ustade od susednog stola. Prenu ga oštro struganje metalne stolice o ciglu i on još jednom pogledom potraži Lu Salomé.

Eno je! Žena koja dolazi niz Rivu del Karbon i prilazi ka feu. Samo je ona mogla da napiše onu poruku – ta elegantna, visoka i vitka žena umotana u krzno, koja zapovednički korača prema njemu kroz lavirint zbijenih stolova. I dok se približavala, Brojer primeti da je mlada, možda čak mlađa od Berte, moguće još uvek školarka. Ali to zapovedničko držanje – izvanredno! Sa tim će daleko dogurati.

Lu Salomé produži ka njemu bez trunke oklevanja – kako je mogla biti tako sigurna da je to on? Levom rukom brzo je pogladio riđu čekinjastu bradu strahujući da se za nju nije zalepila neka mrvica kifle od doručka, desnom povukao kraj svog crnog kaputa kako mu se ne bi podizao za vratom. Na nekoliko stopa ispred njega ona na trenutak zastade i smelo mu se zagleda u oči.

Brojerov um odjednom je prestao da vrti svoj tekst. *Sada* gledanje nije zahtevalo koncentraciju. *Sada* su retina i korteks savršeno saradivali, dopuštajući liku Lu Salomé da se slobodno ulije u njegov um. Bila je to žena nesvakidašnje lepote: snažnog čela, jake izvajane brade, svetlih plavih očiju, punih i senzualnih usana i nemarno očešljane srebrnoplave kose ovlaš skupljene u visoku punđu koja je otkrivala uši i dug graciozan vrat. Sa posebnim zadovoljstvom zapazio je pramenove koji su se iz punde izvukli i nehajno rasuli na sve strane.

U tri koraka bila je kod njegovog stola. „Doktore Brojer, ja sam Lu Salomé. Mogu li?” – upita pokazujući na stolicu. Sela je toliko brzo da Brojer nije imao vremena da je pristojno pozdravi – da ustane, da se pokloni, da joj poljubi ruku, da joj privuče stolicu.

„Konobar! Konobar!” Brojer odsečno pucnu prstima. „Kafu za damu. Caffè latte?” Baci pogled ka Fräulein Salomé. Ona klimnu i, uprkos jutarnjoj svežini, skide krzneni ogrtač. „Da, caffè latte.”

Za trenutak su Brojer i njegova gošća sedeli u tišini. Ona ga je Lu Salomé pogledala pravo u oči i počela: „Imam prijatelja koji je zapao u očajanje. Bojim se da će se vrlo uskoro ubiti. Za mene bi to bio veliki gubitak i velika lična tragedija jer bih snosila određenu odgovornost. No, mogla bih to da podnesem i prebolim. Ali”, – nagnula se ka njemu, govoreći mekše – „taj gubitak bi mogao biti daleko širih razmera: smrt tog čoveka imala bi značajne posledice – po Vas, po evropsku kulturu, po sve nas. Verujte mi.”

Brojer je pokušao da kaže, „Vi svakako preterujete, Fräulein,” ali nije mogao da izusti ni reč. Ono što bi kod svake druge devojke izgledalo kao mladalačko preterivanje ovde se činilo drugačijim, kao nešto što treba shvatiti ozbiljno. Njena iskrenost, izliv njene ubeđenosti bili su neodoljivi.

„Ko je taj čovek? Vaš prijatelj? Jesam li čuo za njega?”

„Još ne! Ali doći će vreme kada ćemo svi čuti za njega. Zove se Fridrih Niče. Možda bi ovo pismo Riharda Vagnera upućeno profesoru Niču moglo da posluži njegovom predstavljanju”. Izvuče pismo iz tašne, otvori ga i pruži Brojeru. „Trebalo bi Vam kažem da Niče ne zna da sam ovde niti da posedujem ovo pismo.”

Poslednja rečenica Fräulein Salomé pokoleba Brojera. Treba li da čitam takvo pismo? Taj profesor Niče ne zna da mi ga ona pokazuje – čak ni to da ga poseduje. Kako li ga je dobila? Pozajmila? Ukrala?

Brojer se ponosio mnogim svojim osobinama. Bio je odan i velikodušan. Njegova dijagnostička ingenioznost postala je legendarna: u Beču je bio lični lekar velikih naučnika, umetnika i filozofa kao što su Brams, Brike i Brentano. U svojoj četrdesetoj bio je poznat širom Evrope i znameniti ljudi sa celog Zapada prevaljivali su dalek put da bi ga konsultovali. No, više od svega bio je ponosan na svoj *integritet* – nikad u životu nije učinio nešto nepošteno. Osim što bi možda mogao da se smatra odgovornim za svoje čulne pomisli na Bertu, pomisli koje bi s pravom trebalo da budu upućene njegovoj ženi Matildi.

Oklevao je da uzme pismo iz ispružene ruke Lu Salomé. Ali samo na kratko. Još jedan pogled u njene kristalno plave oči, i on ga je otvorio. Datum je bio 10. januar 1882. i počinjalo je sa: „Moj prijatelju Fridrih“; nekoliko pasusa bilo je zaokruženo.

Svetu si sada dao delo kome nema ravna. Tvoju knjigu odlikuje superiornost uverenja koja je znak najdublje originalnosti. Koji bi to drugi način omogućio mojoj ženi i meni da ostvarimo najvatreniju želju svojih života, a ta je da jednog dana spolja dođe nešto i potpuno zaposedne naša srca i duše! Svako od nas je čitao tvoju knjigu po dva puta – prvi put nasamo tokom dana, i drugi put glasno uveče. Borimo se oko jednog primerka i žalimo što nam još nije stigao obećani drugi.

Ali ti si bolestan! Da li si i obeshrabren? Ako jesi, tako bih rado nešto učinio da odagnam tvoju klonulost! Odakle da počnem? Ne mogu ništa drugo do da te obaspem bezgraničnim pohvalama.

Prihvati ih, bar kao znak prijateljstva, čak i ako ti ne budu dovoljne.

Srdačni pozdravi od tvog
Riharda Vagnera

Rihard Vagner! Uprkos bečkom duhu, uprkos naviknu-

tosti i lakoći u ophođenju sa velikim ljudima svoga vremena, Brojer je bio zadivljen. Pismo, i to takvo, pisano lično majstorovom rukom! No, brzo se povratio.

„Vrlo zanimljivo, moja draga Fräulein, a sada mi recite šta tačno mogu da učinim za Vas spusti ovlaš.”

Ponovo se naginjući napred, Lu Salomé spusti ovlaš svoju ruku u rukavici na Brojerovu. „Niče je bolestan, ozbiljno bolestan. Potrebna mu je Vaša pomoć.”

„A kakva je priroda njegove bolesti? Koji su simptomi?”

Uznemiren dodirrom njene ruke, Brojer je bio zadovoljan što može da uplovi u poznate vode.

„Glavobolje. Pre svega, užasne glavobolje. I neprestani napadi mučnine. Preti mu slepilo – vid mu postepeno propada. I stomachni problemi – katkad danima ne može da jede. I nesаница – nijedan lek mu ne pomaže da zaspi, pa uzima opasne doze morfijuma. I vrtoglavica – ponekad danima ima morskú bolest na suvom.”

Duge liste simptoma nisu bile ni novina ni podsticaj za Brojera koji je obično viđao od dvadeset pet do trideset pacijenata dnevno i došao u Veneciju upravo da bi se toga bar privremeno oslobodio. Ipak, snaga Lu Salomé bila je tolika da ga je prinudila na pažljivo slušanje.

„Odgovor na vaše pitanje, moja draga damo, jeste: da, naravno, pogledaću Vašeg prijatelja. To ne treba ni govoriti. Naposletku, ja sam lekar. Ali molim Vas, dozvolite *mi* da postavim pitanje. Zašto Vi i Vaš prijatelj ne dođete direktno kod mene? Zašto jednostavno ne pišete na adresu moje ordinacije u Beču i zatražite sastanak?” Nakon toga se osvrnuo unaokolo da bi od konobara zatražio račun i pomislio kako će Matilda biti zadovoljna zbog njegovog brzog povratka u hotel.

Ali nije bilo lako osloboditi se ove odlučne žene. „Doktore Brojer, samo još nekoliko trenutaka, molim Vas. Ne preuveličavam ozbiljnost Ničevog stanja, dubinu njegovog

očajanja.”

„Ne sumnjam. Ali ponovo pitam, Fräulein Salomé, zašto me Herr Niče ne konsultuje u mojoj ordinaciji u Beču? Ili ne poseti lekara u Italiji? Gde on živi? Da li biste želeli da mu preporučim lekara u njegovom gradu? I zašto *ja*? Kad smo već kod toga, kako ste uopšte znali da sam u Veneciji? Ili da sam poklonik opere i da se divim Wagneru?”

Lu Salomé je bila mirna i osmehnula se kada je Brojer započeo kanonadu pitanja, a osmeh joj je postajao sve vraglastiji kako su se pitanja množila.

„Fräulein, smeškate se kao da krijete neku tajnu. Mislim da ste mlada dama koja uživa u misterijama.”

„Toliko pitanja, doktore Brojer. Čudno je to – razgovaramo svega nekoliko minuta, a već toliko zbunjujućih pitanja. To sigurno obećava dalje razgovore. Dozvolite da Vam nešto više kažem o našem pacijentu.”

Naš pacijent! Dok se Brojer ponovo divio njenoj smelosti, Lu Salomé nastavi: „Niče je iscrpeo medicinske kapacitete Nemačke, Švajcarske i Italije. Nijedan doktor nije uspeo da razume njegovu bolest niti da ga oslobodi simptoma. U poslednja dvadeset četiri meseca, kaže, posetio je dvadeset četiri najbolja evropska lekara. Napustio je dom, prijatelje, profesuru na univerzitetu. Postao je lutalica u potrazi za podnošljivom klimom, za danom ili dva bez bolova.”

Mlada žena zastade, podižući šolju da otpije gutljaj dok je pogledom fiksirala Brojera.

„Fräulein, u svojoj praksi obično srećem pacijente sa nesvakidašnjim ili zbunjujućim simptomima. Dozvolite, međutim, da govorim iskreno: ja ne raspolazem čudima. U situaciji kao što je ova – slepilo, glavobolje, vrtoglavica, gastritis, slabost, nesanica – kada su mnogi izvrsni lekari već konsultovani i pokazali se kao nemoćni, malo je verovatno da mogu učiniti nešto više do da postanem njegov dvadeset

peti izvrstan lekar u isto toliko meseci.”

Brojer se zavalio u stolicu, izvadio cigaru i zapalio je. Izdavao je tanak plavi dim, sačekao da se vazduh razbistri i nastavio. „Bilo kako bilo, ja još jednom nudim da pregledam Herr profesora Ničea u svojoj ordinaciji. Mada bi se moglo desiti da uzrok i lečenje stanja koje je van kontrole poput njegovog prevazilaze medicinsku nauku 1882. godine. Možda je Vaš prijatelj rođen generaciju prerano.”

„Rođen generaciju prerano!” Ona se nasmeja. „Proročka primedba, doktore Brojer. Koliko sam samo puta čula Ničea kako izgovara baš tu rečenicu! Sad sam *sigurna* da ste Vi pravi lekar za njega!”

Uprkos spremnosti da ode i pomisli na Matildu kako kompletno obučena nestrpljivo korača hotelskom sobom, Brojer odmah ispolji zainteresovanost. „Kako to?”

„On sebe često naziva 'posthumnim filozofom' – filozofom za koga svet još nije spreman. U stvari, nova knjiga koju planira počinje tom temom – prorok Zaratustra, prepun mudrosti, odlučuje da prosvetli ljude. Ali njegove reči niko ne razume. Nisu spremni za njega, i prorok se, shvativši da je došao prerano, povlači u samoću.”

„Fräulein, to što govorite zaintrigiralo me je – ja gajim strast prema filozofiji. Ali moje vreme je danas ograničeno a tek treba da čujem direktan odgovor na pitanje zašto me Vaš prijatelj ne konsultuje u Beču.”

„Doktore Brojer” – i ona ga pogleda pravo u oči – „oprostite mi moju nepreciznost. Možda sam nepotrebno indirektna. Uvek sam uživala da budem u prisustvu velikih umova – verovatno zato što su mi potrebni uzori za lični razvoj, a možda naprosto volim da ih okupljam oko sebe. Ali, ono što sigurno znam je da sam povlašćena što razgovaram sa čovekom Vaše dubine i renomea.”

Brojer oseti da je pocrveneo. Više nije mogao da je gle-

da u oči i, kada je nastavila, skrenu pogled. „Hoću da kažem da sam možda i kriva što sam indirektna, ali to je samo zbog toga da bih naš susret produžila.”

„Još kafe, Fräulein?” Brojer dade znak konobaru. „I još onih smešnih kifli. Da li ste ikada razmišljali o razlici između nemačkog i italijanskog peciva? Dozvolite mi da Vam iznesem svoju teoriju o vezi između vrsta hleba i nacionalnog karaktera.”

I tako Brojer više nije žurio da se vrati Matildi. Dok je sa Lu Salomé opušteno doručkovao, razmišljao je o ironiji te situacije. Kako je to čudno: došao je u Veneciju da popravi štetu koju je prouzrokovala jedna lepa žena, a sada sedi tête-à-tête sa drugom, još lepšom! Takođe je zapazio da je njegov um, prvi put posle mnogo meseci, oslobođen opsesije Bertom.

Naposletku, pomisli, možda ipak ima nade za mene. Možda pomoću ove žene mogu da istisnem Bertu iz misli. Da li sam to otkrio psihološki ekvivalent farmakološkoj terapiji zamene? Benigan lek kao što je valerijan može zameniti neki mnogo opasniji kao što je morfijum. Isto tako, možda, Lu Salomé umesto Berte – bio bi to srećan pomak! Na kraju krajeva, ova žena je sofisticiranija, stvarnija. Berta je – kako to reći? – preseksualna, žena *manqué*, dete koje se nespretno vrpolji u telu žene.

Pa ipak, Brojer je znao da je upravo Bertina preseksualna nevinost to što ga je njoj privuklo. Obe žene su ga uzbuđivale: razmišljanje o njima izazvalo je prijatno treperenje u stomaku. I obe žene su ga plašile: obe opasne, ali na različite načine. Ova Lu Salomé ga je plašila svojom snagom – onim što bi mogla da mu učini. Berta ga je plašila svojom potčinjenošću – onim što bi on *njoj* mogao učiniti. Uzdrh-

tao je pri pomisli na opasnosti kojima se izlagao zbog Berthe – koliko je bio blizu tome da povredi najosnovnije pravilo medicinske etike, da upropasti sebe, svoju porodicu, čitav svoj život.

U međuvremenu, bio je tako duboko zaokupljen razgovorom i potpuno očaran svojim mladim društvom za doručkom da je na kraju ona, a ne on, bila ta koja se vratila na bolest svoga prijatelja – tačnije na Brojerov komentar o čudima u medicini.

„Imam dvadest jednu godinu, doktore Brojer, i prestala sam da verujem u čuda. Jasno mi je da neuspeh dvadeset četiri odlična lekara može samo značiti da smo došli do granice današnjeg medicinskog znanja. Nemojte me pogrešno shvatiti! Ne zavaravam se da ćete Vi isceliti Ničeovu medicinsku boljku. *Nisam zbog toga* tražila Vašu pomoć.”

Brojer spusti šolju i salvetom obrisao brkove i bradu. „Oprostite, Fräulein, ali sada sam potpuno zbunjen. Na početku ste rekli, zar ne, da tražite moju pomoć zato što je Vaš prijatelj ozbiljno bolestan?”

„Ne, doktore Brojer, rekla sam da imam prijatelja koji je u očajanju, koji je u opasnosti da sebi oduzme život. *Očajanje*, a ne *corpus* profesora Ničea je ono što tražim da lečite.

„Ali, Fräulein, ako je Vaš prijatelj očajan zbog svog zdravlja a ja nemam medicinsku terapiju za njega, šta onda može da se učini? Ja ne mogu da pomognem duševno obolelima.”

Brojer shvati njeno klimanje glavom kao znak da je prepoznala reči Magbetovog lekara, pa nastavi: „Fräulein Salomé, nema leka za očajanje, nema doktora za dušu. Malo šta mogu da učinim, osim da preporučim neku od lekovitih banja u Austriji ili Italiji. Ili razgovor sa sveštenikom ili nekim drugim duhovnim savetnikom, sa članom porodice – možda sa dobrim prijateljem.”

„Doktore Brojer, ja znam da možete da učinite više od

toga. Imam uohodu; moj brat Jenia, student medicine, posećivao je ove godine Vašu kliniku u Beču.”

Jenia Salomé. Brojer pokušao da se priseti tog imena – bilo je toliko studenata.

„Preko njega sam saznala za Vašu ljubav prema Vagneru, da ćete ove nedelje biti na odmoru u hotelu Amalfi u Veneciji, i kako da Vas prepoznam. Ali najvažnije od svega, od njega sam saznala da ste Vi zaista doktor za očajanje. Prošlog leta je prisustvovao onoj neformalnoj konferenciji kada ste opisali svoj tretman mlade žene po imenu Ana O. – žene koja je bila u očaju i koju ste lečili novom tehnikom, „terapijom razgovorom”, terapijom zasnovanom na razumevanju, na rasplitanju zamršenih mentalnih asocijacija. Jenia kaže da ste Vi jedini lekar u Evropi koji može da ponudi pravi psihološki tretman.”

Ana O.! Na pomen tog imena Brojer se trgnuo i prosuo kafu koju je prinosiso ustima. Obrisao je ruku salvetom nadajući se da Fräulein Salomé nije primetila tu nezgodu. Ana O., Ana O.! Neverovatno! Gde god da se okrene, bila je Ana O. – njegovo tajno šifrovano ime za Bertu Papenhajm. Budući veoma diskretan, Brojer nikad nije koristio prava imena svojih pacijenata kada je o njima razgovarao sa studentima. Umesto toga, konstruisao je pseudonime pomerajući pacijentove inicijale unazad za jedno slovo alfabeta: tako, B. P. za Bertu Papenhajm, postalo je A.O. ili Ana O.

„Jenia je bio izuzetno impresioniran Vama, doktore Brojer. Kada mi je pričao o Vašem predavanju i o lečenju Ane O., rekao je da je bio blagosloven što je mogao da bude obasjan svetlošću genija; a Jenia nije neko ko se lako da impresionirati. Nikada ranije nisam čula da tako govori. Tada sam odlučila da se jednoga dana sa Vama sretnem, upoznam, možda i studiram kod Vas. Ali, to moje 'jednog dana' postalo je mnogo bliže otkako se, u poslednja dva meseca, Ni-

čeovo stanje pogoršalo.”

Brojer pogleda unaokolo. Mnogi od gostiju završili su doručak i otišli, a on je i dalje sedeo, potpuno odvučen od Berte, u razgovoru sa jednom šokantnom ženom koju je ona dovela u njegov život. Drhtaj, hladna jeza prođe njegovim telom. Da li je to značilo da je od Berte nemoguće pobeći?

„Fräulein” – Brojer pročisti grlo i natera sebe da nastavi – „slučaj koji je Vaš brat opisao bio je baš to – pojedinačan slučaj kod kog sam koristio jednu krajnje eksperimentalnu tehniku. Nema razloga verovati da bi ova posebna tehnika bila od pomoći Vašem prijatelju. U stvari, svi su razlozi da se veruje da ne bi.”

„Zašto to mislite, doktore Brojer?”

„Bojim se da mi vreme ne dozvoljava dug odgovor. Za sada, ukazaću Vam samo na to da Ana O. i Vaš prijatelj imaju vrlo različite bolesti. Ona je болоvala od hysterije i patila od određenih simptoma koji su je onesposobljavali, o čemu Vam je brat verovatno govorio. Moj pristup se sastojao u sistematskom uklanjanju svakog od simptoma tako što sam pacijentkinji pomagao da se uz pomoć hipnoze priseti zaboravljenih psihičkih trauma u kojima su oni začeti. Čim bi se izvor simptoma otkrio, simptom je iščezavao.”

„Recimo, doktore Brojer, da oćajanje posmatramo kao simptom. Zar ne biste mogli da mu pristupite na isti naćin?”

„Oćajanje nije medicinski simptom, Fräulein; on je nejasan, neodrećen. Svaki od simptoma Ane O. uključivao je određeni deo njenog tela; svaki je bio uzrokovan praćnjenjem intracerebralnog nadraćajaja kroz neki neuronski put. Ono što ste do sada opisali ukazuje da je oćajanje Vašeg prijatelja potpuno u domenu mentalnog. Ne postoji tretman za takvo stanje.”

Po prvi put Lu Salomé pokaza neodlućnost. „Ali doktore Brojer” – ponovo položi svoju ruku na njegovu, „pre nego što ste poćeli da radite sa Anom O., nije bilo psihološskog

tretmana za histeriju. Ako sam dobro razumela, lekari su koristili samo kupke ili onaj užasni tretman električnom strujom. Ubedena sam da Vi, možda jedino Vi, možete izumeti isto tako nov tretman za Ničea”.

Odjednom je Brojer postao svestan vremena. Morao je da se vrati Matildi. „Fräulein, učiniću sve što mogu da pomognem Vašem prijatelju. Dozvolite da Vam dam svoju posetnicu. Primiću ga u Beču.”

Pre nego što je stavila karticu u tašnu, ona je kratko osmotri.

„Doktore Brojer, bojim se da to nije tako jednostavno. Niče nije, kako bih rekla, kooperativan pacijent. U stvari, on ni ne zna za moj razgovor sa Vama. Veoma je povučen i ponosan čovek. Nikad ne bi priznao da mu je potrebna pomoć.”

„Ali kažete da otvoreno govori o samoubistvu.”

„U svakom razgovoru, u svakom pismu. Ali ne traži pomoć. Kada bi saznao za ovaj naš razgovor nikada mi ne bi oprostio i sigurna sam da bi odbio konsultaciju sa Vama. Pa čak i ako bih nekako uspela da ga ubedim da se s Vama konsultuje, on bi to ograničio na telesne boljke. Nikad – ni za hiljadu godina – ne bi sebe doveo u poziciju da zatraži da mu olakšate očaj. Njegovi sudovi o slabosti i moći su kategorični.”

Brojer je postajao frustriran i nestrpljiv. „Dakle, Fräulein, drama postaje sve komplikovanija. Želite da se sretnem sa izvesnim profesorom Ničecom koga smatrate jednim od najvećih filozofa našeg vremena, da bih ga ubedio da je život – ili bar *njegov život* – vredan življenja. I štaviše, to moram da postignem bez znanja našeg filozofa.”

Lu Salomé klimnu glavom, polako izdahnu i nasloni se na stolicu.

„Kako je to moguće?” – on nastavi. „Postići i prvi cilj – izlečiti očajanje – samo po sebi je izvan dometa medicinske nauke. Ali ovaj drugi uslov – da pacijent bude lečen a da to

ne primeti – vodi naš poduhvat u oblast fantastike. Ima li i drugih smetnji koje tek treba da mi otkrijete? Možda profesor Niče govori samo sanskrit – ili odbija da napusti svoje utočište na Tibetu?”

Brojer se zabavljao ali, primetivši zbuđenost na licu Lu Salomé, brzo povratu ozbiljnost. „Zaista, Fräulein, kako ja to da uradim?”

„Eto *sada* vidite, doktore Brojer! *Sada* znate zašto sam potražila *Vas* a ne nekog manje sposobnog!”

Zvona San Salvatorea označila su da je prošao čitav sat. Deset sati. Matilda je sigurno već nestrpljiva. Ah, ali zbog nje... Brojer ponovo daje znak konobaru. Dok su čekali na račun, Lu Salomé mu uputi neobičan predlog.

„Doktore Brojer, da li biste bili moj gost za doručkom sutra ujutru? Kao što sam već pomenula, snosim određenu ličnu odgovornost za očajanje profesora Ničea. Ima još mnogo toga što moram da Vam ispričam.”

„Žao mi je, ali sutra nisam u mogućnosti. Ne dešava mi se svakog dana da me lepa žena pozove na doručak, ali Fräulein, nisam slobodan da poziv prihvatim. Činjenica da ovde boravim sa svojom ženom ne preporučuje da je ponovo ostavim samu.”

„Dozvolite onda da predložim nešto drugo. Obećala sam bratu da ću ga posetiti ovog meseca. U stvari, do skoro sam imala plan da tamo otputujem sa profesorom Ničecom. Dopusnite da Vam tokom svog boravka u Beču pružim još informacija. U međuvremenu, potrudiću se da ubedim profesora Ničea da Vas profesionalno konsultuje zbog pogoršanja fizičkog zdravlja.”

Zajedno izadoše iz kafea. Samo je još nekolicina gostiju dokoličarila dok su konobari raspremali stolove. Brojer se spremao da se oprusti, ali ga je Lu Salomé uhvatila pod ruku i krenula sa njim.

„Doktore Brojer, ovaj sat je bio prekratak. Ja sam neza-

sita i hoću još Vašeg vremena. Mogu li da sa Vama prošetam do Vašeg hotela?”

Ova izjava je Brojeru zazvučala smelo, maskulino; ipak, sa njenih usana činila se ispravnom, spontanom – kao prirodan način na koji bi ljudi trebalo da govore i žive. Ako žena uživa u društvu nekog muškarca, zašto ga onda ne bi uhvatila pod ruku i upitala da prošeta sa njim? A opet, koja bi druga žena koju poznaje izgovorila te reči? Ovo je bio drugačiji tip žene. Ova žena je bila slobodna!

„*Nikada* nisam odbio poziv sa toliko žaljenja,” reče Brojer, pritiskajući njenu ruku uz svoju, „ali vreme je da se vratim, i to sâm. Moja ljubazna ali zabrinuta žena čekaće kraj prozora, i dužnost mi je da vodim računa o njenim osećanjima.”

„Naravno, ali” – i ona izvuče ruku da bi stala ispred njege, u sebe zatvorena, snažna kao muškarac – „za mene je reč ‘dužnost’ teška i tiranska. Sveta sam svoje dužnosti samo na jednu – da sačuvam slobodu. Brak i posesivnost i ljubomora koji ga prate zarobljavaju duh. Nikada neće imati vlast nada mnom. Verujem, doktore Brojer, da će doći vreme kada žene i muškarci neće tiranisati jedni druge svojim slabostima.” Okrenu se sa svom sigurnošću koju je pokazala prilikom dolaska. „*Auf Wiedersehen*. Do našeg sledećeg susreta – u Beču.”

Drugo poglavlje

Četiri nedelje kasnije Brojer je sedeo za pisaćim stolom u svojoj ordinaciji u Bekerštrase 7. Bilo je četiri sata popodne; nestrpljivo je iščekivao dolazak Fräulein Salomé.

Za njega je bilo neuobičajeno da pauzira tokom radnog dana, ali je u nestrpljenju da je vidi brzo ispratio prethodna tri pacijenta. Imali su jednostavna oboljenja koja nisu iziskivala neki veliki trud.

Prva dvojica – muškarci u šezdesetim godinama – patili su od praktično identičnih bolesti: veoma otežanog disanja i škripavog, suvog bronhijalnog kašlja. Brojer je već godinama lečio njihov hronični emfizem na koji se, u uslovima hladnog, vlažnog vremena, nadovezao akutni bronhitis ozbiljno ugrožavajući pluća. Obojici je prepisao morfijum za kašalj (Doverov prašak, tri puta dnevno po pet zrna), male doze sredstva za iskašljavanje, inhalaciju parom i grudne obloge od slačice. Mada su se neki lekari podsmevali ovim oblogama, Brojer je u njih verovao i često ih prepisivao – naročito ove godine, kada je izgledalo da pola Beča pati od respiratornih bolesti. U gradu već tri nedelje nije bio sunca, samo je sipila nemilosrdna ledena kiša.

Treći pacijent, kućni sluga u domu princa prestolonaslednika Rudolfa, bio je mladić rošavog lica, sa groznicom i upalom grla, do te mere stidljiv da je Brojer morao da mu zapovedi da se svuče za pregled. Dijagnoza je bila upala krajnika. Iako je bio vešt u njihovom brzom vađenju maka-

zama i kleštima, Brojer je zaključio da ovi krajnici nisu dozreli za odstranjivanje. Umesto toga, prepisao je hladne obloge za vrat, kalijum hlorat za ispiranje grla i inhaliranje sprejom gazirane vode. Pošto je to bila treća upala ove zime, Brojer mu je takođe savetovao da svoju otpornost i kožu ojača svakodnevnim hladnim kupkama.

Sada, dok je čekao, dohvati pismo koje je pre tri dana primio od Fräulein Salomé. Preduzimljivo kao i u prvoj poruci, zakazala je konsultaciju za danas u četiri sata u njegovoj ordinaciji. Brojer je širio nozdrve. „*Ona meni* da kaže u koliko sati će doći. Ona izdaje naređenje. Ona mi ukazuje čast da...”

Ali, brzo se obuzdao: „Ne shvataj sebe toliko ozbiljno, Jozefe. Zar je to važno? Iako Fräulein Salomé nije mogla da zna, ispada da je sreda popodne odlično vreme da je primim. Na kraju krajeva, kakve to veze ima?”

„*Ona meni* da kaže...” Brojer se zamisli nad tonom svoga glasa: upravo je ta naduvena umišljenost bila ono što je mrzeo kod svojih kolega lekara kao što su Bilrot i stariji Šnicler, ali i kod mnogih svojih slavni pacijenata kao što su Brams i Vitgenštajn. Kada su u pitanju bili njegovi najbliži poznanici, koji su većinom bili i njegovi pacijenti, najviše je voleo njihovu nepretencioznost. To je ono što ga je privuklo Antonu Brukneru. Možda Anton nikad neće biti kompozitor kakav je Brams, ali bar nije veličao tlo po kom gazi.

Najviše od svega, Brojer je uživao u drskosti koje su ispoljavali mladi sinovi nekih njegovih poznanika – mladi Hugo Volf, Gustav Maler, Tedi Hercl i najneverovatniji student medicine, Artur Šnicler. Identifikovao se sa njima i kad stariji ne čuju oduševljavao ih je sarkastičnim opaskama na račun vladajuće klase. Na primer, na prošlonedeljnom balu organizovanom na Poliklinici, zabavio je grupu mladića koji su se tiskali oko njega rečima: „Da, da, istina je da su Bečlije religiozni ljudi – njihov bog zove se 'Pristojnost'.”

Brojer, uvek naučnik, seti se sa kakvom lakoćom je, za samo nekoliko minuta, prešao iz jednog mentalnog stanja u drugo – iz arogancije u nepretencioznost. Kakav zanimljiv fenomen! Može li da ga ponovi?

Na licu mesta sproveo je misaoni eksperiment. Prvo je pokušao da se uvuče u bečku personu sa svom njenom pompeznošću koju je počinjao da mrzi. Huktao je i tiho gundao „Kako se samo *usuduje*“; suzivši oči i mršteći čelo, evocirao je doživljaj kivnosti i indignacije koji prožima ljude koji sebe shvataju isuviše ozbiljno. Zatim, izdišući i opuštajući se, pusti da sve tiho nestane i ponovo uđe u svoju kožu – u stanje svesti u kome se možemo smeјati samima sebi, sopstvenoj komičnoj pozi.

Primeti da je svako od ovih duševnih stanja imalo svoј emocionalni kolorit: nadmenost je imala oštre uglove – neprijatnost i razdražljivost – kao i neku gordost i usamljenost. Nasuprot tome, ono drugo stanje doživео je kao okruglo, meko i pomirljivo.

Ovo su bile određene, prepoznatljive emocije, mislio je Brojer, ali su to isto tako bile i *blage* emocije. A šta je sa mnogo *snažnijim* osećanjima i stanјima svesti koja *njih* proizvode? Ima li načina da se ta snažnija osećanja kontrolišu? Zar to ne bi vodilo efikasnoj psihološkoј terapiji?

Osvrnuo se na sopstveno iskustvo. Nјegova najlabilnija duševna stanјa ticala su se žena. Bilo je dana – poput ovog kada se, zaštićen u tvrđavi svoje sobe za konsultacije, osećao snažno i sigurno. Takvim danima video bi žene onakvima kakve su one uistinu bile: stvorenja koja se bore, koja streme, koja se bakću neodložnim problemima svakodnevice bez kraja i konca; video je šta su njihove grudi realno: grozdovi mlečnih ćelija koje plivaju u jezercima masnog tkiva. Znao je za njihova curenja, dismenoreične probleme, išijas i različita nepravilna ispupčenja – oslabljene zidove bešike i uterusa, nabrekle plave hemoroide i proširene vene.

Ali, bilo je i drugih trenutaka – trenutaka opčinjenosti, zarobljenosti ženama većim od života, sa grudima nabujalim u snažne, magične kugle – tada bi ga svladala neverovatna žudnja da se stopi sa njihovim telima, da usisa njihove bradavice, da sklizne u njihovu toplinu i vlažnost. Ovo stanje svesti može da preplavi, da preokrene čitav život – a u radu sa Bertom umalo ga je koštalo svega što mu je bilo drago.

Sve je to bilo pitanje perspektive, smenjivanja mentalnih sklopova. Ako bi bio u stanju da pacijente nauči da ovo rade po sopstvenoj volji, mogao bi zaista postati ono što je Fraülein Salomé tražila – doktor za očajanje.

Njegovo sanjarenje prekide zvuk otvaranja i zatvaranja vrata u prednjoj kancelariji. Brojer sačeka trenutak-dva da ne bi izgledao nestrpljiv, a onda uđe u čekaonicu da pozdravi Lu Salomé. Bila je mokra – bečka sitna kiša prešla je u pljusak – i pre nego što je uspeo da joj pomogne pri skidanju mantila ona je to već sama učinila i predala ga njegovoj medicinskoj sestri i recepcionistkinji, Frau Beker.

Nakon što je uveo Fraülein Salomé u svoju ordinaciju i uputio je ka fotelji od teške crne kože, Brojer sede na stolicu do nje. Nije mogao a da ne primeti: „Kako vidim, više volite da se sami pobrinete za sebe. Zar to ne lišava muškarce zadovoljstva da Vam budu na usluzi?”

„Oboma nam je poznato da neke usluge muškaraca nisu nužno dobre za zdravlje žena!”

„Vaš budući muž će morati da se obučava ispočetka. Navike koje traju čitav život ne mogu se lako ugasiti.”

„Brak? Ne, to nije za mene! Već sam Vam rekla. Možda delimični brak, to bi mi možda odgovaralo, ali ništa što bi više obavezivalo.”

Dok je posmatrao svoju drsku, lepu gošću, Brojer je u ideji o polu-braku mogao da vidi mnogo toga privlačnog. Bilo je lako smetnuti sa uma da ona ima samo polovinu njegovih godina. Nosila je jednostavnu dugu crnu haljinu za-

kopčanu do grla i oko ramena obavijen krzneni okovratnik sa sićušnom lisičijom glavom i nožicama. Čudno, pomisli Brojer, u hladnoj Veneciji skida krzno, a čvrsto ga se drži u mojoj pregrejanoj ordinaciji. Tek, bilo je vreme da se pređe na stvar.

„A sada, Fräulein”, reče, „pozabavimo se bolešću Vašeg prijatelja”.

„Očajanjem – ne bolešću. Želim da Vam preporučim nekoliko stvari. Dozvoljavate li da ih iznesem?”

Ima li uopšte granica njenoj drskosti? zapita se uvređeno. Govori kao da je moj *confrère* – kao da je upravnik klinike, lekar sa trideset godina prakse – a ne neiskusna školarica.

Smiri se Jozefe, opomenu sebe. Ona je veoma mlada i ne klanja se bečkom bogu, Pristojnosti. Osim toga, tog profesora Ničea poznaje bolje nego ja. Izuzetno je inteligentna i možda ima nešto važno da kaže. Sam bog zna da nemam pojma o lečenju očajanja: ne mogu da izlečim ni svoje sopstveno.

Mirno odgovori: „Svakako, Fräulein. Molim Vas nastavite.”

„Moj brat Jenia, s kojim sam se jutros videla, pomenuo je da ste koristili hipnozu kako bi pomogli Ani O. da se seti prvobitnog psihološkog izvora svakog svog simptoma. Sećam se da ste mi u Veneciji rekli da otkrivanjem porekla simptoma oni nekako nestaju. To *kako* u ovom 'nekako' je ono što me intrigira. Jednom kad budemo imali više vremena, nadam se da ćete mi objasniti precizan mehanizam kojim se simptom eliminiše kada se dođe do saznanja o njegovom poreklu.”

Brojer zatrese glavom i bespomoćno raširi ruke u njenom pravcu. „To je samo jedna empirijska opservacija. Čak i da nam je na raspolaganju sve vreme ovoga sveta, bojim se da ne bih mogao da Vam pružim preciznost koju tražite. A šta mi Vi to preporučujete, Fräulein?”

„Moja prva preporuka je: *ne pokušavajte da primenite na Ničea metod hipnoze*. To kod njega neće imati uspeha. Njegov um, njegov intelekt je čudo – jedno od svetskih čuda – kao što ćete se i sami uveriti. Ali on je, da se poslužim jednom od njegovih omiljenih fraza, samo čovek, isuviše čovek, i ima svoje slepe mrlje.”

Sada Lu Salomé skide krzno, polako ustade, i pređe preko sobe kako bi ga stavila na Brojerovu sofu. Za trenutak baci pogled na uramljene diplome na zidu, ispravi jednu koja je bila malo nakrivljena i, pre nego što će nastaviti, ponovo sede i prekrsti noge.

„Niče je izuzetno osetljiv kada je moć u pitanju. Odbio bi da se uključi u bilo kakav proces ako bi ga shvatio kao predaju svoje moći nekom drugom. U filozofiji ga privlače presokratski Grci, naročito njihov koncept agona – verovanje da se prirodni dar razvija jedino kroz borbu – i duboko je nepoverljiv prema motivima onih koji je napuštaju izdajući se za altruiste. Njegov mentor u ovim pitanjima bio je Šopenhauer; Niče veruje da niko nema želju da pomaže drugom: naprotiv, ljudi žele jedino da dominiraju i da uvećaju sopstvenu moć. U par slučajeva kada je svoju moć predao nekom drugom za njega se to završilo osećanjem opustošenosti i besa. Tako je bilo sa Rihardom Vagnerom. Verujem da se to sada dešava sa mnom.”

„Kako to mislite, dešava sa Vama? Zar može biti da ste Vi nekako lično odgovorni za duboko očajanje profesora Ničea?”

„On veruje da jesam. Zbog toga moja *druga* preporuka glasi: *ne dovodite sebe u vezu sa mnom*. Izgledate zbunjeno – da biste razumeli, moram da Vam kažem sve o mom odnosu sa Ničoom. Neću ništa izostaviti i iskreno ću odgovoriti na svako Vaše pitanje. To neće biti lako. U Vašim sam rukama, ali ono što govorim mora ostati naša tajna.”